

“Kui me tulime Rootsi...”

Eesti jõulutradsioonidest võõrsil

Mall Hiimäe

Teesid: Artikkel keskendub kultuurilise identiteedi ilmingute avaldumisele kalendritavandis, vaadelduna Teise maailmasõja aegadel kodumaalt Eestist lahkunud ning Rootsis pagulaspõlve veetva perekonna hoiakute ja väärtushinnangute näitel. Neid vahendab artikli rahvakalendri tavandi uurijast autori poolt suunatud, ent vabalt kulgenud intervjuu aastast 2004, vestluskaaslaseks eksiilis ajakirjanikuna töötanud eestlane. Etteantud teemaderingi keskmes on asukohamaa mõjutused eestlaste jõuluveetmisele. Intervjueeritav toob esile pagulaste kohanemisetapi, alustades meenutusliku eluloojutustusega lapsepõlves kogetust, mille kaudu selguvad indiviidi, grupi ning rahvuskaaslaste kogukonna valikud integreerumisprotsessis.

Märksõnad: identiteet, integratsioon, kalendritavand, pagulus

Teemapüstitus ja ainevalik

Identiteediteema kuulub eesti tänapäeva folkloristikasse jõudnud kultuuriantropoloogilise uurimissuuna aktuaalsete esindusteemade hulka. Püsiväärtuste seas, mis kodumaast eemal viibijaile kindlustunnet annavad, kodumaatunnetust alal hoida aitavad ja eneseteadvust säilitavad, on nimetatud õige mitmeid: rahvuskeelt, territooriumi, looduslikku keskkonda, asukate toiduharjumusi, rõivastust, matusekombeid, rahvamuusikat, laulu ja tantsu, religiooni jm (nt artiklikogumik *Eestlane ja tema maa*, 2000).

“Keel kui inimeste sotsialisatsiooni peamine vahend on üheks oluliseks rahvusidentiteedi sümboliks,” kirjutab Aivar Jürgenson ja toob ka näiteid uurijate erinevatest hinnangutest, alates keele määrava rolli eitamisest kuni keele nimetamiseni identiteedi kriitiliseks dimensiooniks (Jürgenson 1998: 127–128; 138–139; vrd Ryan 1979: 147–149 jt). Küllap pole ka kalendritavand eri rahvastel identiteedisümbolina üheväärselt oluline. Anu Korb märgib Eestist Siberisse väljarännanute kohta, et neile “on iseloomulik püüd võõrsil oma kodumaad kopeerida ning kaasavõetud pärimuslik pagas, ka kalendritavand, omandab

uuel asukohamaal olulisemagi koha kui emamaal” (Korb 2007: 71). Emamaalt eraldunud Kaamataguste, n-ö tõeliste udmurtide seas on Tanja Minnijahmetova sõnutsi emakeele valdajate protsent suurem ning nende rahvakalender vanapärase kultuurikihi paremini ja ehedamana säilitanud kui Udmurdimaa tuumikalal (Minnijahmetova 2000: 4).

Eesti rahvakalendis on traditsiooniderohkuse, mitmekülguse ja ka kestvuse poolest kahtlemata esiplaanil jõulutsükkel, olles endasse koondanud päikesekalendri aastavahetuse, Kristuse sünnipüha ja tsiviilkalendri aastaalguse kombestikukompleksi (vt Hiimäe 1995). Öeldu kehtib samuti ka Siberi eesti asunduste kohta. Teiste kalendripühadega võrreldes oli siin 20. sajandi jõulutähistuses kõige enam vanu jooni säilinud, kuid ilmnes ka märgatavaid asukohamaa tavandi mõjustusi (Hiimäe 1998: 120 jj). Omakorda selgus 1941. ja 1949. aastal Siberisse küüditatute meenutustest,¹ et oma identiteedi säilitamisel osutusid lakmuse rollis olevaiks jõulud (Hiimäe 2000: 133–134).

Igatsus kalendritähtpäevade (nagu ka tuttava looduse, aastaegade jne) järele on migratsioonialases kirjanduses sage teema, märgib Aivar Jürgenson (2010: 145).

Ajendatuna soovist jälgida jõulutähistuse kujunemist kodumaalt eemal Rootsis asuvas eesti kogukonnas, lähtusin eeldatavatest traditsioonimuutustest seoses identiteeditaju avaldumisega teisenenud kultuurilistes oludes. Alustasin kodumaalt lahkunud ning Teise maailmasõja järel Lõuna-Rootsi väikelinnas Kristinehamnis koos vanematega peavarju leidnud ja sealt 1951. aastal Stockholmi siirdunud Mari-Ann Karupää (snd 1937) intervjueerimist nimelt jõulutsükli kombestikust, seejärel tulid jutuks teised pühad, nagu vastlad, lihavõtted, mälestamisega seotud tähtpäevad jne.

Intervjueerimisel talletatu kuulub eluloojutustuste valdkonda. Korduvalt tuli jutuks lapsepõlves kogetu ning selle taustal vanemate meelsus, mis väljendus suhtumises teisest kultuurist pärit kombestikuelementidesse. Individuaalse ja kollektiivse maailmapildi avaldumise kohta eluloojutustuses kirjutab Ene Kõresaar: “Elulugu jutustatakse tagasivaatavalt, meenutatavad kogemused on integreeritud üldisesse kogemuste ja teadmistepagasisse ning neid hinnatakse selle taustal” (Kõresaar 2005: 14).

Nii päritolult kui haridustee poolest kuulub informant intelligenti hulka: kodumaal oli ema töötanud hambaarstina ja isa agronoomina, tütrest aga sai Stockholmi ülikooli haridusega kutseline ajakirjanik. Professionaalses ajakirjanikutöös harjumuspärasest intervjueri rollist informandi rolli asetumisel tuli esile Mari-Ann Karupää intuiitivne analüüsi oskus, sealjuures jäi ta oma mõtteavaldustes ja hinnangutes taotluslikult partikulaarseks. Toetudes isikliku elu seikadele ning tehes üldistusi oma vanemate kultuurikogemuse pinnalt, hoidus ta nimme nende ülekandmisest paguluses viibivate rahvuskaslaste

kogukonnale. Siinkohal võib esile tuua möönduse Ene Kõresaare monograafiast: “Suhe elu ja teksti vahel on dünaamiline: inimene kasutab elust jutustades narratiivseid strateegiaid, et anda oma kogemustele vormi. Aga ta ei saa kasutada suvalisi narratiivseid strateegiaid, vaid neid, millest tal on kogemus, olgu see siis otsene või kaudne” (Kõresaar 2005: 14). Just otsesele kogemusele, teisisõnu – teadmusele konkreetsest (olen seda mõistet kasutanud tõsielujutustuste käsitluses, vt Proodel-Hiiemäe 1971: 102 jj) eelistaski toetuda mu vestluskaaslane. See asjaolu määras ka käesoleva kultuurikirjeldusliku kombestikuülevaate indiviidikeskse laadi (pikemalt isiksuseuurimise teooriatest ja metodoloogias, sh biograafilisest meetodist vt Oras 2008: 16–35). Respekterides intervjueeritava staatuses Mari-Ann Karupää vahendatud olustikupildi orienteeritust kombestikuerisuste analüütilisele esiletoomisele, olen järgnevas kohaseks pidanud tema jutustusele enam tekstiruumi anda ning sellega üksiti vähendada uurija ja uuritava distantsi (vrd Clifford 1983: 140).

Selgus, et jõulud on olnud kõige tähtsamad kalendripühad ka rootslaste hinnangus ja üldjoontes olid kombestiku põhielemendid (nt jõulupuu, kuu-seehted, pühadekaardid, kinkimiskomme jms) eesti omadega samased, ent ennatlik oli arvamus, et ülemerenaabrite jõulutavand võiks leida kompromissitu omaksvõtu.

Luutsipäev – rootslaste erinäoline püha

Luutsipäeva (13. detsember, rootsi k *Luciadag*)² tähistamisest Rootsi koolides viimasel koolipäeval enne talvevaheaega leidub andmeid 18. sajandi keskpaigast alates (Vilkuna 1969: 311–313). Siitpeale jäi karjandusmaagia ning luutsipäevaga seondunud kujutlus aasta kõige pikemast ööst aina enam tagaplaanile ning tavandile andis sisu heledajuukseline valgesse rõivastatud Lucia-neiu.

Luutsipäeva hommikul tõuseb pere vanim tütar vara, paneb selga valge rüü punase vööga ja pähe küünaldega krooni, äratab pereliikmed ja pakub hommikukohvi (Keltie 2004: 8). Pühakulegendi järgi on tegemist end Jumala teenimisele pühendanud imekauni tütarlapsena, kes, soovimata abielluda, saatis austajale oma silmad. Skandinaaviamaadel sümboliseerib küünal Lucia käes ja küünaldega kroon peas valguse võitu (vrd rootsi k *lys* – valgus), sobitundes hästi rahvapärase kujutelmaga Põhjala aasta kõige pimedamast ööst (vrd Wolf-Knuts 2007: 60, 67–68). Avaliku sfääri tavandit iseloomustavad haiglate, vanadekodude jms asutuste heategevusliku suunitlusega külastused,³ Lucia-neiu valimine koolides, pidulikud protsessioonid küünaldega, eesotsas Luciaks valitud neiu (Rehnberg 1965: 227).

Eesti rahvakalendris on luutsipäev marginaalne; rootslastega ühine on kujutelm aasta kõige pikemast ööst, Lucia-neiu on samahästi kui tundmatu.⁴ Intervjuu aitas selgitada, missugune oli eestlastest pagulasperekonna suhtumine atraktiivsesse, ent võõrasse traditsiooni.

Tahaksin teada, millised olid Rootsi mõjud eestlaste jõulukombestikule, mis on üle tulnud või ei ole, miks on tulnud või ei ole ja kas aja jooksul midagi muutus.

See, kuidas ma ütlen: eestlased minu teada lutsiiapäeva ei pidanud. See oli nii, et anti vabaks midagi pool tööpäeva või. Seda [vaba aega] kasutati võib-olla väljas, et midagi teist teha. Ma olin rootsi koolis, ma tean, et seda peeti väga kõvasti, aga midagi eraldi me ei teinud. Ma ei ole eesti koolis käinud, ma ei tea, mis seal tehti.

Aga mida te koolis tegite?

Me läksime väga vara sinna, siis oli koolis valitud – igas koolis valiti üks Lutsiia ja siis oli terve kool koos väga vara hommikul ja siis tuli see Lutsiia-rong, kus olid tähepoisid või mis nende nimed olid: Lutsiia-näitsikud siis, küünlad käes ja. Algusaastatel, kui me Rootsis olime, see oli väga tähtis, et Lutsiiaks saada. Valiti alati niisuke pika blondi juukstega. See oli itaalia traditsioon – öieti peaks olema.

On ootuspärane, et eesti peredes luutsipäeva puhkepäevana ei kasutatud, ometi pakkus koolides korraldatav protsessioon huvi 10aastasele eestlasest koolitüdrukule. Küsimusele: “Kas siis endale meeldis ka? Tekkis niisugune tunne, et ma tahaksin ka olla ikka?” järgnes eituse ja selle põhjendus. Kas mõjus kõrvalekalle blondi Lucia-neiu standardvälimusest normirikkumisena või oli oma mõju eelarvamustel nahavärvuse suhtes. Igatahes järgnes veidi ootamatu argument.

Ei, Lutsiia ma küll ei tahtnud olla, sest see oli alles viimastel aastatel, kui Lutsiia on isegi... võivad olla mustanahalised. Väga populaarsed on mustanahalised, Rootsis on see ju vaba. Aga mis meeldis, oli see tunne, et sa läksid väga vara – see Lutsiia nimi oli ju rootsi keeles see “valgus”, oli kuninganna, ja sa tundsid seda, et sa olid koos terve kooliga ja sa tundsid midagi pühalikku. Ja siis nad laulavad seda väga ilusat laulu “Santa Lucia”⁵.

Arutlusele, kuidas pühakulegend silmavalgusetä jäanud märtrist sai Rootsi jõuda ja miks sinsele valgusepüha tähistusele jõulueelsel ajal oma näo anda, lisas Mari-Ann Karupää üldistuse:

Ma arvan ka, et see passib ikka rohkem Põhjamaadele, kus on pime. Ja see oli niisugune jõulueelne asi ka.

Edasises tuli taas esile erinevus suhtumises: see, mis uudse ja huvitavana leidis lapse arusaamades head vastuvõttu, ei olnud vastuvõetav omakultuuri väärtustavatele täiskasvanutele.

Kui vana olite siis?

Kui esimest korda Lutsiaat kohtasin, siis me tulime Saksamaalt Rootsi, mul ei tule meelde nüüd täpselt, aga ma olin umbes kümne-aastane. Aga see meeldis mulle algusest peale. Niisugune hea tunne. Siis söödi neid safranileibasid, neid ma ei olnud ka enne saanud. Niisugused safrani-kassid tehti. Need ei olnud väga erilised – niisugune sai oli.⁶

Aga Eesti kodudesse see ei ulatunud?

[Kõhklevalt.] *Mina ei tea seda. Ega minu kodus ei olnud, jah, minu teada ei olnud, sest minu vanemad olid nii palju eestimeelsed ja kui me juba Stockholmi tulime, siis juba see eestimeelsus oli nii tugev, et sinna niisuguseid võõraid asju sisse ei võetud lihtsalt – kõiki eesti asju tehti nii palju edasi kui võimalik. Ma usun, et nad isegi olid natuke iroonilised, sest mina olin väga vaimustatud sellest asjast.*

Kuigi paguluses olijate puhul toimus kaitserefleks, mille üks väljundeid oli võõra kultuuri tahtlik ignoreerimine, toimus ka integratsioon, mis soosis kohastumist ning tavandi omaksvõttu. Siinkohal on põhjust teha kõrvalpeõige ühe 1980. aastate algul Tartus kooliõpetajaile peetud loengu käigus sünenenud diskussiooni juurde. Rahvakalendri tähtpäevi tutvustava loengu kuulaja esitas küsimuse, miks ei korraldata Eesti koolides selliseid Lucia-neiu valimisi jm päevakohaseid ettevõtmisi nagu seda tehakse Rootsi koolides, kuna tegemist on väga ilusa tavaga, millest väliseestlased õhinal jutustavad. Tõepoolest: miks siis ei võiks seda Lucia-traditsiooni Eestiski viljeleda? Sedapuhku liikusidki poolt- ja vastuargumendid skaalal “oma” ja “võõras”.

Ometi pole Lucia-müsteerium Eestis tänapäevani hoolimata regionaalsetest algatustest – nt Noarootsi koolides – kohta leidnud, kuid noortepühana kodunes 1990. aastatel valentinipäev (14. veebruar), mil valitakse Valentinasid ja Valentine. Kas pole põhjuseks asjaolu, et eestlastest on saanud ingliskeelse kultuuri kummardajad?

Soomes leidis Lucia-neiu head vastuvõttu tänu soomerootslastele, tema edulugu algas 1930. aastatel meedia kaasabil, ennekõike Helsingis jt suuremates linnades, kus pärast Teist maailmasõda ja eriti 1950. aastatest tava

aktiviseerus vähemusele ühtekuuluvustunnet lisava tähenduse tõttu, kirjutab Bo Lönnqvist (1979: 194).

Seoses Lucia kui valguse kuninganna protsessiooni ja kirikliku tseremooniaga on Ulrika Wolf-Knuts (2007: 63–68) esile tõstnud pühalikkusetunnet, mille toob esile lõhna, maitse, lähedustunde, valguse ja meloodia koostoime. Nähtavasti pidas Mari-Ann Karupää silmas seda laadi emotsionaalset mõju, kui rõhutas, et *Lutsiia-idee on mulle eluaeg meeldinud*. Küsimusele, millal eesti pagulaskond Lucia-neiu sümbolika omaks võttis, vastas ta ettevaatlikult: “Eesti kogukond on sedavõrd sekulariseerunud, et seda ei saa üldistada.”

Advendiaeg ja jõuluootus

Teise maailmasõja eelses Eestis oli adventi ja jõuluootuse tähistamine küünalde süütamisega üpris vähetuntud. Ka polnud veel tavaks interjööri sümboliseemetega kujundada. Kombe võõristamist on mainitud veel 21. sajandi alguaastate rahvaluulekirjapanekutes Eesti maapiirkondadest. “Mulle on see adventiküünalde süütamine uus ja võõras komme, meenutab nagu adventistide usuga seonduvat. Nooremad ehk järgivad, kuid vanemad seda kommet omaks ei võta,” kirjutab Lehte Talve (EFA I 53, 158 < Põlva khk (2002)). Vestluses Rootsi eestlaste suhtumisest adventikombestikku tulid esile ka sotsiaalsed (maa ja linna, talurahva ja tööliste vahelised) erinevused.

Ma usun, et see hakkas tulema perekondadesse sisse, see nagu hiilis sisse paremini [kui luutsipäeva tähistamine], sest siis sa panid selle ühe küünla ja teise. Neli pühapäeva enne või kuis see oli, ja siis hakkasid jõulud. Ja siis tehti neid adventiküünla jalgasi, üks ole. Mu isa, kes töötas vabrikus, siis ta tuli väga uhkete küünlajalgadega, ta oli lihtsalt teinud selle.

Mis materjalist see oli?

See oli puust. Ja siis selle adventiga oli nii, et Rootsis läks väga palju asju – mitte ainult Lucia juuksed ei läinud põlema, vaid ka need adventiküünlajalad läksid tihti põlema, sest nad olid täitsa ehtsad puujalad. Ja siis, ma tean, et hakkasime seda tarvitama ja ma ei tea, kas me tegime seda nii korralikult – rootslased teevad seda väga korralikult: üks küünal ja jõuluni neli küünalt. [---] Mingil moel (ma ei tea, kas see eesti traditsioon oli, aga) ta tuli kindlasti ümbruskonnast. See oli niisugune tore, tegi asja valgeks kuidagi.

Siis oli veel rootslastel, see on üks adventitähk, mis pannakse akna peale. Ma ei tea, kas te olete seda näinud? Ma võin näidata. See on üks

Eesti rootslane, kes selle mulle tõi. See [otsib] on mul sahtlis olnud ja ma tunnen, et Eestis ma ei taha seda tarvitada [näitab roosakaspunast kunstainest, pikkade nurkadega tähte]. Pannakse siia siis mingi lamp sisse ja siis pannakse aknasse. Ja siis ma tean, et minu vanemad olid väga niiviisi vastu. Mina olin nii nagu laps: ma tahtsin, et meil ka ripuks üks niisugune, sest meil ei olnudki. – Esimesed aastad olid Rootsi kogukonnas. Me elasime ühes väikses linnas ja ümbruses olid ainult rootslased. Ja kui me kolisime Stockholmi, siis olime eestlastest hästi eemal. Rootslastel olid niisugused. Aga ma usun, et kui me olime selles väikses linnas, siis kõik olid vabrikutöölised ja see oli – ma ei tea, kas see oli alamklass või mis see oli, aga nendel läksid niisugused asjad – nemad kasutasid niisuguseid odavaid asju.

Kas see pandi siis ainult akna peale?

*Akna peale. See oli nii, et kõik aknad olid seda täis. Õieti see oli selles pimedas ajas väga kena. Aga ma tean, et **põhimõtteliselt** minu ema ja isa ei lubanud selliseid asju osta ja meil ei olnud seda, sest see oleks olnud viga. Ja siis, kui me Stockholmi kolisime, siis seal oli rohkem niisugune – segatud klassid nii-ütelda. See maja, kus me elasime, nendele niisugused butafoorilised asjad ei olnud omased lihtsalt. Omamoodi see surve läks väiksemaks.*

Jõulueelsele melule Rootsis andis Mari-Ann Karupää omapoolse hinnangu ühtlasi täiskasvanu positsioonilt ega jätnud seoses seltskonnaeluga märkimata rootslastepoolset initsiatiivi luutsipäeva tähistamisel, iseloomustades integratsiooniprotsessi kui teise kultuuri **survet** ja **vastupanu** sellele.

Jaa, see oli... ma tean, et see oli väga tülikas. Kui ma tööl käisin – ma olin ajakirjanik – detsembrikuus, võib öelda, et see oli Rootsis “täitsa ära”. [---] See hakkas selle Lutsiiga õieti peale. Igas töökohas oli Lutsiia. Nii et minu arust ei saa öelda, et eestlased oleks seda ise pidanud – see oli rootslastega töökohtade mõju. Sest rootslased, kuidas ma ütlen, on kuidagi töökohtadega rohkem seotud, kõik asjad nagu sünnivad seal. Aga eestlastel, ma mõtlen, kui need Eesti Majad⁷ ja asjad tulid, siis hakkas seal ka kindlasti rohkem seda, kindlasti hakkas.

Vastates küsimusele, kas kodu-eesti vanast jõuluootuse kombestikust pärinevale võõrsil viibides kohta ei leidunud, tõi vestluskaaslane põhjuseks pere vähese traditsiooniteadlikkuse.

Jah. Aga muidu oli ikka nii, et eestlaste kogukond, seal oli kindlasti Eestist tulnud igasuguseid traditsioone, aga minu vanemad olid võrdlemisi

linnast. Mu ema tuli Pärnust ja isa oli Tartus ja kus ta oli. Ma ei tea, sõja ajal oli ta metsas palju, aga ta oli ka Tartus eraldi, ja ma usun, et nad niisuguseid talupojatraditsioone just ei pidanud. Aga see, mida nad tegid: nad panid nagu vastu sellele välissurvele. Ja midagi just asendada sellega ei olnud.

Siis – mida eesti talupojakultuuris ei olnud – spetsiaalsed jõululaua linakesed. [---] Kuidas sellega oli?

Ee, kuidas: see olin mina, kes ma surusin peale, sest ma õmblesin [selliseid] koolis. Ja ma tean, et mu ema tegi seda nagu vastumeelselt. Nad leidsid, et need on nii koledad, igasuguseid kuljuseid ja asju ja. Neile ei meeldinud ju punane värv, sellele nad olid väga allergilised, ja Rootsisis on kõik väga helepunane.

Jaa, punane on olnud jõuluvärv läbi aegade.

Tõrjuvat hoiakut punase värvi suhtes tuli Teise maailmasõja järgsel ajal ette samuti kodumaal seoses jõulu- resp näärivana kuue värvusega. Nõukogude ideoloogia kohaselt sobis neutraalne kahvatusinine või koguni valge värvus, ometi oli kingitusetoaja esindusrõiva valmistamiseks ikkagi märksa hõlpsam hankida punasevärvilist loosungiriidet (Hiimäe 2003b: 344).

Jõulupuu eesti ja rootsi moodi

20. sajandi esimesel poolel oli jõulupuukomme nii Eesti kui Rootsi kodudes sedavõrd üldtuntud, et suurtest erinevustest rääkida ei saa. Küll aga osutusid pisikesed kombestikunüansid tundliku identiteeditajuga pagulastele märgatavaks. Püüti jätkata harjumuspäraselt, pidades seda ainuõigeks, ning vältida normivälist. Kuuske hankidagi püüti omal käel, nagu teati olevat tavaks olnud kodumaal. Jõulupuu kui jõulusümboli staatus tuleb esile samuti nii Siberisse vabatahtlikult elama asunute kui ka sinna küüditatute töökspidamistes. Avamaastiku piirkondade küladest on käidud jõulukuuske hankimas kümnete kilomeetrite kauguselt metsast, kuuske puudumisel kasutatud teisi puuliike – mäнди, seedrit, haaba, kaske (Hiimäe 1998: 120–121; Hiimäe 2000: 133–134; Jürgenson 2006: 230).

Mari-Ann meenutas lapsepõlve:

Tänavanurkadel ja turu peal müüdi kuuski, aga ma tean, et eestlased olid vist väga osavad hankima ise [naerab]. Nii et kui ma seal maal elasin, siis olid täitsa organiseeritud niisugused röövretked. Nii toodi see kuusk, kuigi see kuusk hirmus palju ei maksnud.

Traditsioon mõjus – vanasti toodi kuskilt metsast.

Jaa, läksime Rootsi talupoja metsast võtsime kuuse kuskilt sealt.

Kui suur teie kodus kuusk oli? Kas oli pöranda või laua peal?

Kunagi ei olnud laua peal. See oli väga tähtis, et oleks pörandal. Ma tean, et hiljem, kui ma vanemaks sain, siis ma ei jõudnud hankida niisugust suurt kuuske. [---] Oli väga paha südametunnistus, et pidi kuuse laua peale panema, et see ei ole ikka õige asi. [---]

Tekkis niisugune vastuolu, mis oli eesti ja rootsi jõulupuu ehtimisega. Sest rootslastel oli juba siis igasuguseid paberist kompvেকে, ja asju pandi hirmus palju – piparkooke ja glasüürilisi asju pandi. Hästi palju asju oli täis.

Üle kuhjatud?

Jah. Ja ma tean, et minu vanematele see üldse ei meeldinud. Neil pidid niisugused inglid ja kuulid olema. [---] Need said ostetud.

Kodumaatunnet aitasid luua veel “ehtsad” küünlad (Rootsis eelistati elektriküünlaid) ning küünlahoidjad, poest käidi ostmas rukkileiba ja verivorsti, hapukapsast, mida rootslastel ei olnud mitte, kahetseti, et pole harjumuspäraseid piparkoogivorme, ja kuusekaunistuseks osteti ikka selliseid, mida oli kasutatud kodumaal.

Sealt siis valisite endale võimalusel sellised, mis meenutasid oma?

Jaa, jaa, jaa. Ja vot seal oli see, et ma ei mäleta, et ma lapsepõlves oleks kunagi pannud näiteks karamelli, mis Rootsis oli mingisuguse paberi sisse pandud ja siis olid need lõigatud paberid, lehvisid seal ümber. Smellkaramell⁸ oli selle nimi. Seda ma ei ole pannud. Ja ma lõpuks õppisin [aru saama], et see ei olnudki ilus. [---] Sest need rootslased, kelle seas me elasime esimesed aastad, need olid otse kuskilt vaestest, väga vaestest oludest. Näiteks popspitaludest. Võib-olla seal polnud muud, kui neid karamelle paberist, mis nad panid. [---] Ja rootslastel oli see siis, oli väga tähtis see täht seal üleval. [---] Rootslastel oli ka selliseid asju, mida eestlastel ei olnud. Olid niisugused rõõmsad päkapikud või rõõmus jõuluvana, nad olid paberist tehtud. Jah. Ja seda eestlastel ei olnud. Eestlased minu meelest hoidsid niisugusest tsirkusest eemale.

Miks eesti peredes kuusekaunistusena täht kuigi oluline polnud, näib tulevat sellest, et Petlemma tähe sümbolika polnud ennesõjaaegse Eesti kodusesse jõudnud. Rahuajast alles hoitud kuuseehted said märksa sügavama tähenduse

ning omandasid talismani väärtuse samuti sõjajärgsel okupeeritud kodumaal (Hiimäe 2003b: 348).

Julbock, tomte, päkapikk ja jõuluvana

Küsimusele, kas ja kuidas sigivusmaagilise tähendusega jõulusokk pühade juurde kuulub, vastas Mari-Ann Karupää, et neil (st eestlastel) ei olnud kunagi isegi õlgedest meisterdatud sokku. Kuid rootslastel oli see vaateakende kaunistusena olemas.

Julbock?

Julbock jah. Punaste lintidega oli nende rahvatraditsioonis. Ma tean, et jõulukaartide peal oli seda. Väga vana traditsioon. Koos päkapikkudega. Ma tean, et päkapikud ratsutavad. Selle ümber [selles seoses] on väga palju, aga mina ei tea, et ma seda oleks eesti perekondades näinud.

Rootsis on pikkadest õlgedest kokku seotud jõulusokk vaateakendel ja interjööris tähtis kaunistus. Sokud, sead jms figuurid kuuluvad ka traditsioonilise jõululaua-atribuutika hulka, neid riputatakse jõulupuule ja kingitakse üksteisele (Keyland 1919: 17–29). Põhja-Eestis oli kombeks küpsetada seakujuline jõululeib – jõuluorikas, samuti kujutati 1920.–1930. aastate uusaastakaartidel pörsast koos õnnetoovate neljalehelise ristikheina ja korstnapühkijaga, kuid sokk leidis Eestis jõulusümbolina koha alles 1950. aastatest, kui populaarseks sai Gustav Ernesaksa viisistatud koorilaul “Näärisokk”.

Teades, et sõjaeelses Eestiski polnud päkapikutraditsioon veel välja kujunenud ega ammugi mitte populaarseks saanud, tundsin huvi, kas ja kuidas see jõulumüsteeriumi meelistegelane Rootsi eestlaste kodudes omaks võeti, kas tema väljanägemine oli vastavuses Lumivalgekese ja seitsme põialpoisi muinasjutu normatiiviga või rohkem gnoomi moodi. Rootsi koolis käinud Mari-Ann oli selle temaga hästi tuttav.

See oli niiviisi, et esimene kontakt, mille ma sain, see oli, mis oli Rootsi koolides. Seal loeti siis muidugi neid raamatuid, kus seda asja kirjutati. [---] Seal oli kaks traditsiooni: öieti üks oli see, et käisid filme vaatamas – Ameerikast, kus Lumivalgeke ja seitse rõõmsat põialpoissi. Aga seal oli see vana rootsi traditsioon väga kõvasti sees, et see oli nagu mingi kurb üksik loodusolend natuke. Siis inimesed panid putru välja ja niiviisi, et teda nagu sõbralikumaks teha, selle päkapikule pandi putru.

Kus lapsed kujutasid teda elavat või asuvat, kas kuskil mägedes või?

Ei, tema elas talumajades, tema elas heinavirnas. [---] Ta oli ka vanas Rootsis rohkem hallim. Ta oli hall ja sulas loodusesse, aga siis uuemates [kujutlustes] tal oli see punane mütsike pähe tulnud. [---] Ta oli niisugune, kes liikus ringi ja rootsi vana talupojatradsiooni järgi valvas – oli nagu selle talu haldjas. Põlvkonnast põlvkonda käis see. – Ta oli vist siis niisugune, kes oli vana, see päkapikk, kes käis kaasas selle taluga.

Aga kuidas ta seostus jõuludega?

Kõik vast oli nii, et rootslased hakkasid ju kõvasti linna kolima. Seal olid teised traditsioonid. Mina ei tea, mis selle vaese päkapikuga juhtus. See, kes oli, eks ta jäi siis talusse, ega ta linna kaasa ei tulnud. Võib siis arvata, et hakati tarvitama rohkem hollywoodilikku, et see nagu tuli siis. Aga minu arust rootsi lastel ei ole küll päkapikk, see on ju “smal tomte” õieti, eks ole.

Küllap juhtus pisikese vaimolendist majahaldjaga see, mis võib hõlpsasti juhtuda usundilise maailmapildi taandudes. Kujutlusele talu kaitsvast mehikesest oli kohta tema loomulikus keskkonnas – talupojakultuuris, kuid linnaoludes pandi *tomtele* pähe punane päkapikumüts. Usundi tõsiseltvõetavus on üldse omapärane pärimust säilitav ja muutusi tõrjuv tegur. See võib oluliselt pärssida folkloorse ainese levikut ühest kultuuriregioonist teise, sest pärimuse sisu omaksvõtmine võib olla komplitseeritud, olles vastuolus kohalike usundiliste tõekspidamistega. Paremini tulevad seda laadi erisused nähtavale kultuurilises mõttes hästi piiritlevate tervikalade puhul. Teisalt on traditsiooniteadlikkus mõistagi seotud identiteeditajuga (vrd Mulgimaa näiteid: Hiiemäe 2003a: 68). Küsimusele, kas ehk Püha Nikolaus Rootsis Lucia-protsessiooniga ei liitu, vastas intervjuueeritav äkki:

Nüüd mul tuleb meelde. Väike päkapikk käis Lutsiaga kaasas Rootsis. Nüüd mul tuleb meelde. Tal on väike latern ja ta näitab talle teed. Alguses hall ja pärast punane! Nii et see on olemas Lutsia-protsessioonis. – Päkapikk on! Võib-olla oli ka see suur [St. Nikolaus], aga lihtsalt ei tule meelde.

Kingitusetoojaks on Rootsis olnud ikka samasugune jõuluvana nagu oli sõjaeelses Eestiski, ühist on ka tema külastuse ja tegutsemise juurde kuuluv jõulumaa-narratiivis. Soome-kesket päritoluseletust on järgnevas veidi “kodustatud” Skandinaavia jõulutäna väljapakkumisega.

Jah, minu arust Rootsi lapsed tegelevad selle suurega, kes neile kingitusi toob. See ei tule ka põhjapõdraga, see lihtsalt, ei tea, kuidas ta tuleb, aga kuskilt ta saab. Rootsi lapsed teavad juba kuueaastaselt, et ta ei ole, et ta on naabrimees. Aga siis muidugi räägitakse, et Soomes on tal see töökoda.

Sellega tehakse suurt äri, nihuke Skandinaavia tänav kuskil ja see on kõik terve vabrik seal.

Rovaniemis või?

Jah. Aga minul ei ole tunnet, et Rootsi lastel oleks mingi relatsioon nende päkapikkude, nende "smal tomtenitega", seda ma ei näe.

Eestimaal jõuluvana ei mäletanud varases lapseas lahkunud Mari-Ann Karupää kuigi hästi. Rootsis kogetu oli see-eest paremini meeles.

Kui ma Eestis elasin, siis tuli ju sõjaaeg vahele ja kõik see oli nii traagiline, et sa põgenesid ju kogu aeg. Mul on natukene ebakindlaks see jäänud. Aga Eestis oli ikka mingi jõuluvana, olgu kes see oli, vanaisa või keegi. [---] Aga teistes maades on ju, nii et see on teistelt pärit, kuidagi pannakse jõulupüha hommikul või. See oli siis niikaua kui ma seda jõuluvanat uskusin ja tahtsin, et ta tuleb. Siis tuli lihtsalt jõuluvana ja sa lugesid oma. Kui eesti lapsed olid ja tehti eesti lastele seda asja, siis üks põhjus oli, et seda Eesti asja üleval hoida. Ma kui läksin, olid eesti lapsed koos, oli mingi jõulupuud ja jõuluvana oli. Minu isa oli mind hirmsasti utsitanud, et ma pean neid eesti luuletusi oskama. Mul oli... ma ei tea, kui palju mul oli neid peas. Ja siis tuli välja, et teised olid niisugused maalapsed ja nii [naerab] nad võib-olla lugesid paar rida. Mina iga väikse asja eest lugesin ja lugesin ja lugesin. See oli natuke koomiline muidugi, aga ta oli seoke ambitsioonikas isa. Jah, ikka need eesti jõulupuud käisid edasi ja eesti koolides. Eesti koolis olid eestikeelsed jõulupuud.

Nii nagu ühisjõulupuud korraldamist ajendas soov seda Eesti asja üleval hoida, kõneleb ka seik emakeelsete luuletuste lugemisest rahvuslikust eneseteadvusest ja selle tõstmise soovist. Veidi teistsuguse vaatenurga alt on kirjeldanud kalendritavandi viljelemist jakuudi identiteedi manifesteerimisel Aimar Ventsel (2010: 38–40), kes märgib, et "rahvusvaimustuses demonstreeriti nii Eestis kui Jakuutias oma rahvuslikku identiteeti mõnevõrra ülepingutatatumalt kui see on kombeks kinnistunud identiteediga ja stabiilse riigiga rahval" (Ventsel 2010: 41).

Omade sekka...

Võõrsil viibides püütakse luua kaasmaalastest koosnevat suhtlusvõrgustikku, see aitab kompenseerida lahusolekust tekkinud tühikut (vrd Jürgenson 2010: 140–141). Ajaloolises jõulutraditsioonis on oma koht kirikul, vastastikutel külaskäimistel, jõulupuhustel pühademängudel, jõulupuul, 20. sajandil hakati

pühadekaarte saatma, lähedaste kalmudel mälestusküünlaid süütama (Hiemäe 1995: 47jj). Rootsi asukateks saanud eesti kogukonna jõulukombestikust oli juba juttu seoses Eesti Maja kui pagulaste omavahelist suhtlust võimaldava asutisega. Eesti peresid viis kokku ka ühisjõulupuu korraldamine lastele. Kontakti aitas pidada jõulukaartide saatmine.

Kõige esite hakkas see peale, mida Eestis ei olnud. – Väliseestlastele omane: see oli, et eestlased olid paisatud üle terve maakera. See tähendab, tohutu jõulukaartide saatmine oli.

Kas see algas kohe? Meil läks see pärastpoole moodi.

Kui sa inimestega enne ei olnud kontaktis, siis ajaga sa kontakteerusid. Aga mina tunnetasin, et see oli niisugune väliseestlaste sideme hoidmine. See oli natuke teistmoodi. Ja siis helistati ka teineteisele. Muidu jõuluõhtul oli täitsa perekeskne. Siis, kes kirikus käisid, soovisid häid jõulupühi ja nii, siis läksid pere keskele.

Võrdluseks võib lisada, et jõulukaartide saatmist ei saa pidada ainuüksi väliseestlaste suhtlusvahendiks. Kui okupeeritud Eestis sai Teise maailmasõja lõppedes hoogu pealetung ideoloogiarindel, oli soodne võimalus ümbrikusse suletud pühadekaardile keelatud jõulu-sõna kirjutada. Mare Kõiva (2006: 67) on omakeelsete ja omajoonistatud pühadekaartide saatmist hinnanud kui emotsionaalse sideme, isikliku tähelepanu ja hoolivuse näitajat. 1970. aastatel ilmusid eesti kunstnike loodud jõulukaartidele omamaist rahvakunsti esindavad sümbolised ja haripunkti jõudis eneseväljenduslike jõulusalmikeste saatmine (Hiemäe 2003b: 347, 351–353, 366, 373–374).

Jõulude pühalikuma poole juhatas sisse kirikuskäimine.

Kas te käisite enne kirikus ka?

Jaa. Enne käidi ära, jah, ja siis tuldi kodu ja jagati kingid välja. Ja siis oli nii, et Eesti õpetajad käisid ringi Rootsis eri kogukondades. See üks õpetaja võis mitmes kohas olla ühel õhtul ja pidas need jumalateenistused. Ja lõpupoole, kui ma olin Stockholmis, siis oli Jakobi kirik, kust – seal Opera juures, kust siis kujunes eesti kirik, ja sinna tulid nii paljud, et need kirikud olid puupüsti täis. See oli vist siis väga tähtis, et sa kuulsid nagu tõesti traditsiooni, kuigi sa ei olnud eriti usklik ega nii.

Luteri kiriku rolli rahvusliku ühtekuuluvustunde säilitamisel on mitmed autorid rõhutanud (nt Jürgenson 2006: 271–282, 287–293) ses seoses, et Siberis vene-õigeusu aladel oli eesti asunduste ühine konfessioon luteriusulistele ka n-õ eesti usk. Eesti Vabariigi okupeerimisega rahvast tabanud kaotuses otsiti tuge kirikust, jõuluaegse kirikuskäimisega demonstreeriti vastupanu religioo-

nivaenuliku nõukogude ideoloogia survele ning ühtlasi aduti ühist meie-tunnet (Hiimäe 2003b: 368–370).⁹ Näib, et Stockholmi Jakobi kiriku jumalateenistusele tõmbas eestlasi ennekõike soov jätkata kodumaist jõulutradsiooni ning saada tuge viibimisest rahvuskaaslaste seas. Kodumaal nii harjumuspärasele kombele, kirikuteenistuse eel omaste kalmudel mälestusküünlad süüdata, Rootsis kohta polnud.

Mina usun, et kui me tulime Rootsi, siis mina ei käinud kindlasti vanematega seal. Sinna, kus me alguses tulime, seal ei olnud üldse eestlasi ees ja ma ei tea, kuidas see pärast Stockholmis oli. Aga mul ei ole mingit mälestust, sest need hauad olid nii kaugel. Stockholmi kesklinnas ju käidi nagu, kas sünni[aasta]päeval või matusepäeval käidi.

Küsimusele vana-aasta õhtu veetmise kohta vastas Mari-Ann Karupää, et eriti algusaastatel olid nii jõulud kui vana-aasta kurvad pühad.

Jah, see oli niisugune päris kurb aeg. [---] Sest seal oli liiga palju niisukesi lahutamistundeid ja asju. Katsu siis rootslaste seas olla! [---] Ma tean, et me suhtlesime teiste eestlastega. Mitte ainult jõulupühade ajal ja kui oli vana-aasta, vaid väga palju ka nädalalõpul, sest inimesed tundsid ennast selles ühiskonnas nagu võõrad ja siis oli nii, et kogunesid kokku lihtsalt. Et see oli nagu ikka väike eestlaste kogukond.

Nagu meil Siberiski on olnud.

Jah, sest sa ikka olid võõras seal ja olid teised mälestused.

Omade sekka...

Jaa.

Kokkuvõtteks

Teise maailmasõja puhkemisel kodumaalt lahkunud ja Rootsis varjupaiga leidnud eesti perekonna kohanemisprotsessi vaatlusel¹⁰ ilmnes, et nii eestlastel kui rootslastel oli 20. sajandi keskpaiga jõulutavand küll põhiolemuselt ühetaoline, kuid eri kombestikunüanssides siiski sedavõrd erinev, et osutada kodumaalt lahkunute identiteeditunnetust häirivaks. Rootsi eestlaste, NSV Liitu deporteeritud eestlaste ning varasemate Siberi asunduste kogukondade jõulutavandi põgus võrdlus näitab, et folkloorinähtuste levikupõhjuste uurimisel tulekski identiteeditproblemaatikat enam silmas pidada.

Kõnesolev pagulaspere tundis kõige suuremat võõristust omal maal vähetuntud luutsipäeva tavandi suhtes. Privaatses ja avalikus sfääris, kiriklikult ja ilmalikult kogu elanikkonda siduv emotsionaalse kombestikuga püha ei leidnud eesti pagulastest perevanemate elus kohta põhjusel, et nende *eestimeelsus oli nii tugev*. Sellal oli luutsipäev rootslaste üldrahvaliku pühana vägagi suure tähelepanu all, informandi sõnul *meeletusuur sündmus, ajalehtedes olid terved leheküljed*.

Kuivõrd *Eesti asju tehti nii palju edasi kui võimalik*, sedavõrd püüti kõrvale hoida kõigest, mis arvatavalt “Eesti asja” mõistesse ei kuulunud, olgu jõuluajaks rootsi malli järgi akendele asetatud tähelambid, rootsi koolis tikitud linikud, teistsugused jõuluehted, õlgedest meisterdatud jõulusokk jmt. Nagu Siberisse küüditatud eestlastele, oli ka eesti pagulastele Rootsis jõulu-aeg kodumaast ja rahvuskaaslastest eemal *päris kurb aeg*.

Mõistagi pole ajakirjanikust informandi ja ta vanemate – talupojakultuuriga vähe ja töölikeskkonnaga hoopiski mitte kokkupuutunud, *pürjelliku hoiakuga* pere tüüpiline rootsieesti perekond. Võib vist öelda, et pigem esindavad nad alalhoidlikku kui adapteeruvat pagulasrühma. Ettepanekule anda üldhinnang eestlaste kohanemisele Rootsis sain Mari-Ann Karupäält vastuse, et teise maa tavasid *see vanem põlvkond ei ole omaks võtnud*. Suur osa on ära tulnud Eestisse, aga teised asemele läinud, nii olla pered väga erinevad. Ka iseenda Eestisse-asumise kohta 1996. aastal ütles mu vestluskaaslane: “Ei, ma ei ole tulnud päriselt ära Eestisse. Käin vahepeal Rootsis, kõik on hoopis teistmoodi. Ühtset Rootsit ei ole olemas.”

Kommentaariid

- ¹ Vastused Eesti Rahva Muuseumi küsitluslehtedele nr 200 ja 201 1941. ja 1949. aasta küüditamiste kohta.
- ² Kirikukalendris Itaaliast Sürakuusa linnast pärit sitsiillanna Lucia märtrisurma (304. a) mälestuspäev 13. detsembril.
- ³ Tõenäoliselt on Lucia heategevuslikku rolli aidanud kujundada 18. sajandil Saksa-maalt Rootsi levinud jõuluingli ~ Jeesuslapse kuvand.
- ⁴ Mõningase atribuutikaga (luud, kadakaoks, vitsakimp) varustatult ning mardi-kadri stiilis maskeeritult perest perse käimisest on teateid Saare- ja Hiiumaa pärimuskirjeldustes, üldisema levikuga on rahvusvaheline kujutelm aasta kõige pikemast ööst. Idapoolses Eestis, peamiselt Põhja-Tartumaal lähtub siit luutsina kottiajamise komme, mille sisuks on luutsi kui pahatahtliku olendi, loomasööda rikkuja tõrjeriitus. Põgusalt on esindatud töökeeld ja ilmaprognoos.
- ⁵ Eestiski populaarne Napoli paadimehe laul “Santa Lucia” oli Rootsis populaarseks saanud juba 18. sajandi keskmes (Lönnqvist 1979: 193).

- ⁶ Kringlitaolised rosinatega safranisaiaikesed (rootsi k *lussekater*) kuuluvad traditsiooniliselt luutsipäeva hommikukohvi juurde (Keltie 2004: 8).
- ⁷ Eesti Maja avati Stockholmis eesti kultuuri- ja seltside keskusena 1958. aastal.
- ⁸ Paukkompvek, rootsi k *smällkaramell*.
- ⁹ Vastused Eesti Rahvaluule Arhiivi küsitluslehele nõukogudeaegsetest jõuludest töid enam kui ühe motivatsiooni:
- Kirikus käisin ühelt poolt pidulikkuse pärast, aga teiselt poolt nagu kiuste. See oli nii väga paljudega, veel ma mäletan, et kaheksakümnendate alguses kuulsin kusagil Tartu poes müüjaneiu vestlust tuttava noormehega. Neiu küsis: "Kas jõululaupäeval kirikus käisid?" Noormees vastas: "Noh, muidugi, ma olen ju ometi eestlane." Täis jõulukirikus oli tollal tõesti selline võrratu kokkukuuluvustunne, see oli hea. (EFA I 53, 78 < Tartu – Kristi Salve (2002)).*
- ¹⁰ Täna Mari-Ann Karupääd sisuka intervjuu eest ning artikli käsikirja retsensente suunavate märkuste eest.

Arhiiviallikad

Eesti Rahvaluule Arhiivis

EFA I 53, 78 ja 158 (2002)

EFA II 47, 88/126 (2004)

Kirjandus

Clifford, James 1983. On Ethnographic Authority. *Representations* 2 (Spring), lk 118–146.

Eestlane ja tema maa 2000 = Jürgenson, Aivar (koost ja toim). *Eestlane ja tema maa*. Konverentsi "Kodumaa ja kodupaik: eestlase territoriaalne identiteet" (16.–17. november 1999) materjale. Scripta ethnologica 4. Tallinn: Ajaloo Instituut.

Hiimäe, Mall 1995. *Eesti rahvakalender VII*. Eesti Teaduste Akadeemia Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Raamat.

Hiimäe, Mall 1998. Siberi eestlaste kalendritavandi kujunemislugu. Tuisk, Astrid (toim). *Eesti kultuur võõrsil. Loode-Venemaa ja Siberi asundused*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 105–125.

Hiimäe, Mall 2000. Küüditatuna Siberis. Jürgenson, Aivar (koost ja toim). *Eestlane ja tema maa*. Konverentsi "Kodumaa ja kodupaik: eestlase territoriaalne identiteet" (16.–17. november 1999) materjale. Scripta ethnologica 4. Tallinn: Ajaloo Instituut, lk 122–139.

Hiimäe, Mall 2003a. Lõunaestli territooriumi jaotused rahvakalendri tavandi näitel. *Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat II*. Tartu: Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus, lk 31–43.

- Hiiemäe, Mall 2003b. Nõukogudeaegsed jõulud. Kõiva, Mare (koost). *Võim & kultuur*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti kultuuriloo ja folkloristika keskus, lk 339–383. Christmas during the Soviet period, lk 536–538.
- Jürgenson, Aivar 1998. Emakeele osast identiteedis. Tuisk, Astrid (toim). *Eesti kultuur võõrsil. Loode-Venemaa ja Siberi asundused*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 126–140.
- Jürgenson, Aivar 2006. *Siberiga seotud: eestlased teisel pool Uuraleid*. Tallinn: Argo.
- Jürgenson, Aivar 2010. Ränne ja autobiograafia. Rändest ja väljarändaja kohanemisest Argentinast 1920. ja 1930. aastatel. *Mäetagused* 44. Hüperajakiri, lk 129–152 (<http://www.folklore.ee/tagused/nr44/jyrgenson.pdf> – 28. märts 2012).
- Keltie, Thomas 2004. *Sweden: the Culture*. (Lands, peoples, and cultures series). New York, Oxford: Crabtree Publishing Company.
- Keyland, Nils 1919. *Julbröd, julbocker och staffanssång*. Dokument rörande den svenska allmogens julfirande. Stockholm: Svenska Teknologföreningen.
- Korb, Anu 2007. *Rõžkovo virulased pärimuskultuuri kandjaina*. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused 24. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Kõiva, Mare 2006. Lihavõtted Eestis 20. sajandil. *Mäetagused* 32. Hüperajakiri. Tartu, lk 57–82 (<http://haldjas.folklore.ee/tagused/nr32/lihavote.pdf> – 28. märts 2012).
- Kõresaar, Ene 2005. *Elu ideoloogiad: kollektiivne mälu ja autobiograafiline minevikutõlgendus eestlaste elulugudes*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Lönnqvist, Bo 1979. Lucian päivä. Vento, Urpo (toim). *Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät*. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 192–195.
- Minnijahmetova 2000 = Миннихметова Татьяна. *Календарные обряды закамских удмуртов*. Ижевск: Российская Академия Наук. Уральское отделение. Удмуртский институт истории, языка и литературы.
- Oras, Janika 2008. *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm. Arhiivitekid, kogemused ja mälestused*. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused 27. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Proodel-Hiiemäe, Mall 1971. Rahvajuttude kujunemisest Kodavere kihelkonnas. *Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. Uurimusi ja materjale VII*. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum, lk 101–122.
- Rehnberg, Mats 1965. *Ljusen på gravarna och andra ljusseder: nya traditioner under 1900-talet*. Stockholm.
- Ryan, Ellen Bouchard 1979. Why Do Low Prestige Language Varieties Persist? Giles, Howard & Clair, Robert St. (toim). *Language and Social Psychology* (= Language in Society). Oxford, lk 145–157.
- Ventsel, Aimar 2010. Sahha (jakuudi) identiteet ja institutsionaliseeritud šamanism. *Mäetagused* 44. Hüperajakiri. Tartu, lk 29–46 (<http://www.folklore.ee/tagused/nr44/ventsel.pdf> – 28. märts 2012).

Vilkuna, Kustaa 1969. *Finnisches Brauchtum im Jahreslauf*. FF Communication 206. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Wolf-Knuts, Ulrika 2007. Saint Lucy, the Queen of Light. The Legend and Folklore of Saint Lucy. *Traditiones* 36/1, lk 59–71.

Summary

„When we came to Sweden...” About Estonian Christmas traditions abroad

Mall Hiimäe

Key words: emigration, folk calendar, identity, integration

The focus of the article is on the cultural adaptation of the Estonian community that left Estonia during World War II and found refuge in Sweden. The important starting point of the article is an interview with a former journalist (born 1937), who settled with her family in Kristinehamn (South Sweden) in the year 1947 and moved to Stockholm later on. The interview took place in 2004 and concentrated on the most important and meaningful days and times in Swedish as well as Estonian folk calendar. In Sweden, the beginning of the Christmas period is calculated from St Lucia's Day (December 13), yet in the 20th century Estonia, this day had only a marginal meaning. By the middle of the 20th century, it was already a tradition in Sweden to choose a blond Lucia-maiden and have ceremonial processions as an introduction into the Christmas time. In Finland and Norway this tradition was a way to preserve the feeling of national belonging for the local Swedish population. The interviewee, who went to a Swedish school at the age of ten, remembered that she was impressed by the special role of the Lucia-maiden, yet the adult Estonian population consciously ignored the “foreign culture”.

In Estonia as well as in Sweden, the friendly dwarfs were not yet a part of Christmas traditions in the mid-20th century. In Sweden, *tomte*, who was known as the protecting spirit of home in the older peasant culture, took over this role in the course of the growing urbanisation. *Tomte* lost its previous position in folk belief, got a red hat and became a member of the Lucia-procession. The attempt to preserve the old identity could be observed in the Christmas time room design, the decorating of the Christmas tree, etc. Taking over the traditions of the new homeland was perceived as surrender to the other culture. In the Lutheran Sweden as well as in Estonia, going to church was an established tradition. The Swedish Estonians also gathered in St Jacob's Church in Stockholm with the wish to perceive the feeling of togetherness; yet, for homeland Estonians going to the church was rather an act of protest against Soviet ideology. Also, sending Christmas cards helped to preserve the feeling of keeping in touch and belonging.

If we compare the Christmas traditions of the Swedish Estonians to those of the deportees and those in the Estonian villages in Siberia, which were established already in older times, we come to the conclusion that the topic of identity should deserve much more attention than it has been the case so far.